

Project gerealiseerd met de steun van
het Fonds ICT for ASD, beheerd door
de Koning Boudewijnstichting

RADIO FELIX & INLEEFPAKKET AUTISME

Inhoud

- 5 Inleiding
- 7 Wat is een autismespectrumstoornis?
- 15 Hoe dit lespakket gebruiken?
- 21 Autisme aan de buitenkant: 'Radio Felix'
- 25 Autisme aan de binnenkant: inleefpakket
 - 25 Opdracht 1: !!!MOKLEW – Opdracht rond prikkels en chaos
 - 29 Opdracht 2: U(nie)NO – Opdracht rond sociale omgang
 - 32 Opdracht 3: Ik ben toch duidelijk, niet? – Opdracht rond communicatie
 - 35 Opdracht 4: Ik zie, ik zie wat jij niet ziet – Opdracht rond detaildenken
- 39 Nabespreking
- 40 Bijlage 1A
- 42 Bijlage 1B
- 43 Bijlage 1C
- 44 Bijlage 2
- 45 Bijlage 3
- 52 Contactgegevens

INLEIDING

Radio Felix – een film van Lauranne Van den Heede
2020 | België | Nederlands gesproken | 15 min.

Felix is presentator van zijn eigen radioprogramma: Radio Felix! Hij bericht over politieke wan- toestanden en spannende tenniswedstrijden in zijn eigen verzonnen nieuwswereld. Op school wordt Felix vaak op de proef gesteld door zijn autisme. Hij gebruikt zijn radioprogramma om de confrontaties op school beter te begrijpen.

In februari 2020 werd de documentaire Radio Felix gelanceerd. Radio Felix toont hoe Felix anders denkt dan de meeste andere kinderen. Felix heeft een autismespectrumstoornis.

Aansluitend op de documentaire ontwikkelde de Liga Autisme Vlaanderen een lespakket met een reeks inleefopdrachten voor kinde- ren van 10 tot 14 jaar. Hoe kan je immers beter overbrengen wat het betekent om autisme te hebben dan kinderen zelf even in de schoenen van iemand met autisme te laten staan? We hopen met deze inleefopdrachten iets los te maken bij kinderen, iets in beweging te zetten,

waardoor een groter bewustzijn en een beter begrip voor het anders-zijn ontstaat.

Het lespakket werd zo opgebouwd dat het kan gegeven worden door een klasleerkracht, ondersteuner, leerlingbegeleider... aan een groep van tenminste 10 kinderen. Indien gewenst kan hiervoor ook een externe autis- medeskundige van één van de thuisbegelei- dingsdiensten autisme ingeschakeld worden. Meer informatie hierover vind je verder in de handleiding.

We wensen u veel succes!

DOELGROEP

3de graad lager onderwijs en
1ste graad secundair onderwijs.

WAT IS EEN AUTISMESPECTRUMSTOORNIS?

ACHTERGRONDINFO VOOR DE LEERKRACHT

Net zoals alle kinderen zijn kinderen met een autismespectrumstoornis (ASS) onderling erg verschillend. Vandaar ook het woord **spectrum**, wat verwijst naar de grote variatie tussen mensen met ASS. De verschillen zijn er niet enkel op het vlak van ASS-kenmerken, maar ook op het vlak van intelligentie, taal, persoonlijkheid, culturele achtergrond...

.....
“Marie (10 jaar) heeft verschillende vriendinnen en kan het heel goed uitleggen. Dat zou je toch niet verwachten van iemand met ASS?”
.....

.....
“We (de school) hebben nooit moeilijkheden gehad met Oscar (7 jaar). Er zijn geen problemen in de klas. Hij doet wat hij moet doen en valt verder niemand lastig. Ik snap niet waarom begeleiding nodig is.”
.....

Het is een misverstand dat kinderen met ASS nooit vrienden hebben of dat kinderen met ASS altijd moeilijk gedrag stellen op school. Welke kenmerken iemand met ASS vertoont, verschilt van persoon tot persoon. Ze zijn afhankelijk van:

- leeftijd
- opvoeding/leeromgeving
- intelligentie
- taalniveau
- geslacht
- compensatie- en camouflagestrategieën
- ...

Kinderen met ASS ervaren doorgaans moeilijkheden op het vlak van **sociaal-emotionele wederkerigheid**. Dit uit zich echter van persoon tot persoon anders.

De ene zal het moeilijk vinden om te reageren wanneer iemand anders een gesprek probeert aan te gaan, de ander zal vlot het gesprek aangaan, maar op een enigszins vreemde manier. Bij deze laatste is het niet de aan- of afwezigheid van communicatie die bepaalt of de persoon ASS heeft of niet, maar wel de kwaliteit van de communicatie.

Daarnaast zijn er ook verschillen in de **ernst van de moeilijkheden** die kinderen met ASS ervaren. Iemand die gevoelig is voor bepaalde prikkels, zoals lawaai, kan er in beperkte mate last van hebben (bv. nu en dan een hoofdtelefoon gebruiken in de klas is voldoende) of kan er in die mate last van hebben dat het zijn dagelijks leven verstoort (bv. niet kunnen eten in de refter omwille van de drukte).

Tot slot is het belangrijk om bij kinderen met ASS het onderscheid te maken tussen wat ze tonen aan de **buitenkant** en wat ze ervaren aan de **binnenkant**. Iemand die schijnbaar geen moeite heeft met vriendschappen (zie Marie), kan dit in realiteit wel bijzonder lastig vinden. Het onderhouden van deze vriendschappen kost Marie veel meer energie en vraagt veel meer inspanningen dan voor iemand zonder ASS.

Via hun redeneervermogen/intelligentie of door te leren van anderen en te imiteren, proberen kinderen met autisme soms hun moeilijkheden te verbergen of goed te maken (= camoufleren). Naarmate men ouder wordt of intelligenter is, lukt dit compenseren en camoufleren ook beter. Hun ASS wordt in deze gevallen minder gezien of minder geuit in gedrag, wat niet betekent dat ze geen ondersteuning nodig hebben.

ASS AAN DE BUITENKANT

Tot op vandaag bestaat er geen medische test (bv. bloedonderzoek, hersenscan...) op basis waarvan men met zekerheid kan zeggen of iemand ASS heeft of niet. De diagnose ASS is gebaseerd op het gedrag van kinderen, hetgeen aan de buitenkant waarneembaar is.

1. SOCIALE COMMUNICATIE EN SOCIALE INTERACTIE

Een eerste domein dat een grote rol speelt bij ASS, is het domein van de sociale communicatie en sociale interactie. Zoals de meeste mensen weten, hebben kinderen met ASS het moeilijk in de **omgang met anderen**. Dit is voor de omgeving ook vaak een eerste signaal dat de ontwikkeling anders verloopt. Het is echter een misverstand dat de taalontwikkeling van kinderen met ASS altijd zwaar verstoord is.

Bij sommige kinderen met ASS zien we inderdaad dat ze niet of nauwelijks praten of dat ze taal op een aparte manier gebruiken (bv. steeds herhalen van dezelfde woorden of zinnen). Anderen zijn dan net weer erg sterk op het vlak van taal. Onafhankelijk van hun taalniveau, ervaren kinderen met ASS hoofdzakelijk moeilijkheden bij het **toepassen van taal en communicatie** binnen een sociale context of bij de kwaliteit van hun communicatie. Letterlijke, duidelijke com-

municatie en expliciete regels vragen weinig interpretatie en worden door kinderen met ASS goed begrepen.

Heel wat andere aspecten van sociale communicatie en interactie vragen echter wel interpretatie en worden door kinderen met ASS moeilijker begrepen:

- gezichtsuitdrukkingen of niet-verbale communicatie
- sociale regels en sociaal aanvoelen
- figuurlijk taalgebruik of beeldspraak
- intonatie waarop iets gezegd wordt
- ...

Hierdoor reageren kinderen met autisme ook anders wanneer anderen contact met hen aangaan of wanneer ze zelf contact nemen. Doordat ze zich moeilijker kunnen inleven in anderen, lijken ze ook niet altijd afgestemd op hun interactiepartner of komen ze egocentrisch over.

2. FLEXIBEL DENKEN EN HANDELEN EN PRIKKELVERWERKING

Een tweede belangrijk domein bij ASS situeert zich op het niveau van het gedrag, interesses en prikkelverwerking.

Kinderen met ASS verwerken de wereld en de informatie die op hen afkomt anders dan kinderen zonder ASS (zie ook 'Autisme aan de binnenkant'). Door moeilijkheden op het vlak van **verbeelding** kunnen ze moeilijk denken voorbij het hier en nu. Ze kunnen zich moeilijk inbeelden hoe iets zou kunnen zijn, waardoor ze extra nood hebben aan duidelijkheid, structuur en voorspelbaarheid. Het herhalen van bekende activiteiten/handelingen en het vasthouden aan routines geeft rust.

Het strikt naleven van regels biedt duidelijkheid in een anders erg chaotische en verwarrende wereld. Nieuwe of onverwachte gebeurtenissen kunnen dan weer spanning of onrust met zich meebrengen. Tot slot zien we in het gedrag van kinderen met ASS ook vaak tekenen van overprikkeling (bv. drukke plaatsen vermijden) of onderprikkeling (bv. een verminderd hongergevoel of pijn minder voelen).

ASS AAN DE BINNENKANT

ASS wordt meestal opgemerkt doordat kinderen met ASS bepaalde kenmerken vertonen in hun gedrag die verschillend zijn van kinderen zonder ASS (zie ook 'Autisme aan de buitenkant'). Ze communiceren anders, reageren anders, hebben andere noden...

Dit gedrag komt niet uit het niets, maar wordt veroorzaakt door onderliggende hersenprocessen (bv. informatieverwerking, prikkelverwerking, denkprocessen) die niet aan de buitenkant zichtbaar zijn. Deze interne processen zijn minstens even belangrijk, zowel voor het vaststellen van ASS als voor het omgaan met en ondersteunen van kinderen met ASS. Zo zijn er kinderen met ASS die moeilijkheden goed kunnen verbergen, waardoor deze vaak niet zichtbaar zijn voor de

buitenwereld. Wie bij deze kinderen op basis van gedrag oordeelt dat er niets aan de hand is, gaat voorbij aan hoe ze zich werkelijk voelen en wat er in hun hoofd omgaat.

.....
Voor Jonas, een tiener met ASS, is het niet evident de bus te nemen. Hij blijft dan ook vaak thuis of gaat te voet naar school. Vooraleer we Jonas hierbij kunnen helpen, moeten we ons de vraag stellen wat het nemen van de bus zo moeilijk maakt. Is het een drukke bus en raakt Jonas overprikkeld? Komt de bus vaak te laat en is de situatie daarvoor onvoorspelbaar? Is er iemand aan de bushalte die een praatje wil maken met Jonas waardoor hij zich niet op zijn gemak voelt?..
.....

Doordat de informatieverwerking in de hersenen bij kinderen met ASS anders verloopt, ervaren zij de wereld anders en reageren zij dus ook anders. Hieronder enkele voorbeelden:

- **Prikkels** uit de omgeving worden niet of anders geselecteerd. Mogelijk gevolg: alle prikkels worden verwerkt in de hersenen (bv. overprikkeling) of er wordt geen onderscheid gemaakt tussen relevante en irrelevante prikkels.
- Er wordt meer gefocust op **details** eerder dan op het geheel (detaildenken vs. contextdenken). Waar andere mensen zich snel een globaal beeld kunnen vormen (bv. enkele lijnen kunnen al voldoende zijn om te zien dat het een huis is), is dit vaak niet zo voor kinderen met ASS. Informatie verwerken tot een geheel gaat moeizamer en kost meer energie en tijd.
- Zich dingen voorstellen die niet fysiek aanwezig zijn of die niet gaan over het hier en nu, lukt moeilijker (= **verbeelding**). Dit kan zich uiten op verschillende vlakken: zich inleven in iemand anders (gedachten, gevoelens, bedoelingen, verwachtingen...), zich voorstellen hoe iets in de toekomst zal zijn, abstract redeneren, kiezen...
- **Plannen en organiseren**, wat cruciale vaardigheden zijn voor het bereiken van doelen, verlopen minder vlot. Veel kinderen met ASS hebben hierbij ondersteuning nodig doorheen de volledige levensloop.
- Een verhoogde **rigiditeit**, ofwel een tekort aan flexibiliteit in denken en handelen, wordt vaak geassocieerd met ASS. Dit betekent dat kinderen met ASS o.a. moeilijker kunnen afwijken van hun standpunt of idee, hardnekkiger vasthouden aan bepaalde routines of rituelen, moeilijker de overgang maken tussen taken/activiteiten of geannuleerde/gewijzigde plannen toch moeilijk kunnen loslaten.

De informatie die dagdagelijks op ons afkomt vanuit de buitenwereld wordt dus anders waargenomen en verwerkt door kinderen met ASS. Hierdoor krijgt de wereld voor hen vaak een andere betekenis. Wie naar een film kijkt en vooral aandacht heeft voor de kleuren en camerahoeken zal deze film volledig anders beleven dan iemand die zich laat meeslepen in het verhaal en de rollen van de acteurs.

Wanneer we het gedrag van kinderen met ASS bekijken vanuit deze anders verlopende informatieverwerking en betekenisverlening, is hun gedrag helemaal niet zo vreemd.

KINDEREN MET ASS ONDERSTEUNEN

Hoe beter we ASS begrijpen aan de binnen- en buitenkant en hoe beter we 'autistisch gedrag' kunnen verklaren vanuit een andere betekenisverlening, hoe beter we kinderen met ASS kunnen ondersteunen.

Dit is echter een complex gegeven. Elke persoon met ASS is anders en toont een uniek patroon van moeilijkheden en sterktes. Dit betekent dat het ondersteunen van kinderen met ASS maatwerk is en het belangrijk is de nodige tijd te nemen om de persoon met ASS goed te leren kennen. Vaak komen we al een heel eind door het tonen van begrip voor kinderen met ASS en te luisteren naar hen. We mogen er niet vanuit gaan dat we weten hoe het is voor kinderen met ASS. Enkel door naar het kind zelf te luisteren, kunnen we een poging doen om hen te begrijpen.

We kunnen ook concreet aan de slag gaan met enkele moeilijkheden:

- **Taal:** Hoe duidelijker, concreter en eenvoudiger de communicatie, hoe beter deze begrepen zal worden door kinderen met ASS. Communicatie die voor interpretatie vatbaar is (bv. sarcasme, beeldspraak), non-verbale communicatie (gelaatstuitdrukkingen, lichaamstaal), impliciete boodschappen, complexe zinnen, abstracte begrippen... zijn vaak niet eenvoudig voor kinderen met ASS of werken niet.
- **Prikkels:** Sommige kinderen met ASS zijn overgevoelig aan bepaalde zintuiglijke prikkels (auditief, visueel...). Deze prikkels hoeven daarom niet uitzonderlijk hevig te zijn, het kan ook gaan om onopvallende prikkels. Voor deze kinderen kan het helpen om de hoeveelheid of intensiteit van prikkels te verminderen. Denk maar aan een hoofdtelefoon, de mogelijkheid om zich af te zonderen, een zonnebril...
- **Verbeelding/voorspelbaarheid:** Het aanbieden van visuele hulpmiddelen (bv. pictogrammen, een planning, foto's...) kan ervoor zorgen dat kinderen met ASS communicatie beter begrijpen. Het aanbieden van een visuele structuur (bv. dagplanning, weekplanning, verloop van een activiteit, reisplanning...) biedt voorspelbaarheid en duidelijkheid en kan kinderen met ASS helpen zichzelf te organiseren.
- ...

Voor wie op zoek is naar een overzicht van concrete tips, verwijzen we graag naar: Peeters, K. (2020). *Autisme Vooruit. 101 tips*. Leuven, België: Lannoo Campus.

STERKTES VAN KINDEREN MET ASS

De vaststelling dat de hersenen van kinderen met ASS anders functioneren heeft niet alleen nadelen. We kunnen en mogen ASS dan ook niet enkel definiëren in termen van moeilijkheden of problemen. Kinderen met ASS hebben heel wat talenten en sterktes die maar al te vaak over het hoofd gezien worden of onbenut blijven. Dit zorgt niet enkel voor een zeer negatief beeld van ASS, maar kinderen met ASS worden ook te weinig aangesproken op hun sterktes. Een belangrijk onderdeel van motivatie (bv. als leerling), is de mate waarin onze competenties en talenten aangesproken worden en de mate waarin we als mens het gevoel hebben dingen te doen waar we goed in zijn.

Wanneer talenten of sterktes bij ASS onderzocht worden, vindt men vaak talenten in één van de volgende gebieden:

- geheugen
- visuospatiële vaardigheden (zien en verwerken van een waarneming in de ruimte)
- rekenen
- tekenen
- muziek
- computervaardigheden
- analytisch redeneren

Een verhoogde **detailgerichtheid** betekent dat taken waarvoor oog voor detail vereist is, beter worden uitgevoerd. Wanneer muzikaal getalenteerde kinderen met en zonder ASS vergeleken worden, blijken kinderen met ASS toonhoogtes beter te kunnen onderscheiden en onthouden. Zo'n uitgesproken talenten komen iets vaker voor bij kinderen met ASS, wat zeker niet betekent dat alle kinderen met ASS dergelijke talenten hebben. Net zoals de moeilijkheden die kinderen met ASS ervaren, zijn de sterktes en talenten voor elk kind met ASS anders. Deze talenten zijn ook niet exclusief voor kinderen met ASS en komen ook voor bij kinderen zonder ASS.

De ASS-kenmerken zelf hebben ook potentiële voordelen. Hoewel de zeer **intense interesses** van kinderen met ASS vaak negatief bestempeld worden, betekent dit eveneens dat kinderen met ASS zich erg kunnen verdiepen in een specifiek thema. Dit kan betekenen dat ze over een zeer **rijke kennis** beschikken binnen een bepaald vakgebied. Deze positieve insteek geldt ook voor hun verminderd inlevingsvermogen in anderen. Ze volgen hun eigen ideeën en gedachten en zijn hierdoor mogelijk **minder beïnvloedbaar** door anderen of bieden vaker een **origineel perspectief**. Kinderen met ASS hechten veel belang aan regels en routine, wat maakt dat ze een groot rechtvaardigheidsgevoel hebben, **betrouwbaar** zijn en afspraken goed nakomen.

Om het functioneren van kinderen met ASS écht goed in kaart te brengen, moet men zowel moeilijkheden als sterktes evalueren. Waar ondersteuning nodig is bij moeilijkheden, is het even belangrijk dat sterktes benut worden.

HOE DIT LESPAKKET GEBRUIKEN?

PRAKTISCHE INFO VOOR DE LEERKRACHT

VOOR WIE?

Dit lespakket werd gemaakt voor leerlingen van het vijfde en zesde leerjaar en het eerste en tweede middelbaar. De inleefopdrachten zijn geschikt voor een groep van minstens 10 en maximum 25 leerlingen.

DOOR WIE?

Het lespakket kan zelfstandig of door een externe autismedeskundige gegeven worden.

- De handleiding en bijhorende PowerPoint werden zo ontwikkeld dat het lespakket **zelfstandig** kan gebruikt worden door de klasleerkracht, ondersteuner, leerlingbegeleider... Het lespakket kan door één persoon gegeven worden, maar de aanwezigheid van een tweede begeleider is wel aangeraden. Op deze manier heb je een helpende hand bij de praktische uitwerking van het lespakket en kan je elkaar aanvullen. Daarnaast heb je een tweede paar ogen om de kinderen te observeren en kan je makkelijker inspelen op de vragen van de kinderen.
- Indien gewenst kan het lespakket gegeven of ondersteund worden **door een externe autismedeskundige** van één van de thuisbegeleidingsdiensten autisme. Deze deskundige heeft ervaring met het geven van inleefopdrachten, kan de theorie nog meer verduidelijken a.d.h.v. voorbeelden en kan ingaan op specifieke vragen rondom autisme die de kinderen stellen.

Deze ondersteuning wordt gratis aangeboden door de thuisbegeleidingsdienst autisme

van jouw provincie. De contactgegevens kan je terugvinden op de laatste pagina van deze handleiding.

WAT?

Het lespakket is tweeledig opgebouwd, zodat de leerlingen kunnen kennismaken met autisme aan de buitenkant en aan de binnenkant:

Autisme aan de buitenkant: documentaire Radio Felix

Aan de hand van de documentaire kunnen de leerlingen kennismaken met Felix, een jongen met ASS. Felix is iemand die er op het eerste zicht niet anders uitziet dan andere kinderen van zijn leeftijd. Echter, aan zijn gedrag en wat hij vertelt merk je dat Felix soms anders omgaat met bepaalde gebeurtenissen in zijn dagdagelijkse leven. De documentaire is een kennismaking met hoe autisme zich kan tonen aan de buitenkant.

Leerkrachten die het zinvol vinden om een nabespreking te koppelen aan deze documentaire, kunnen hiervoor de lesfiche¹ raadplegen die ontwikkeld werd door JEF en de Liga Autisme Vlaanderen.

Autisme aan de binnenkant: inleefpakket

Aan de hand van vier inleefopdrachten kunnen de leerlingen ervaren wat het kan betekenen om autisme te hebben en de wereld op een andere manier te ervaren. De PowerPoint die ontwikkeld werd bij deze handleiding, vormt voor de leerkracht en de leerlingen de leidraad doorheen de opdrachten en de bijhorende nabesprekingen.

De vier inleefopdrachten behandelen achtereenvolgens volgende thema's:

- Prikkel en chaos (Inleefopdracht "!!!MOKLEW")
- Sociale omgang (Inleefopdracht "U(nie)NO")
- Communicatie (Inleefopdracht "Ik ben toch duidelijk, niet?")
- Informatieverwerking (Inleefopdracht "Ik zie, ik zie wat jij niet ziet...")

Per inleefopdracht wordt in deze handleiding het volgende omschreven:

- Korte omschrijving en doel van de inleefopdracht
- Voorbereiding voor de leerkracht
- Instructie voor de leerkracht
- Interactievragen
- Link met autisme – uitleg voor leerkrachten
- Link met autisme – uitleg voor leerlingen
- Tips voor de leerkracht
- Tips voor de leerlingen

¹ <https://professionals.jeugdofilm.be/nl/film/radio-felix> Klik op de knop 'Download Hi-res materiaal'

HOE?

Het volledige lespakket duurt ongeveer 3 lessen en wordt bij voorkeur in één keer gegeven.

- ⌚ **Autisme aan de buitenkant:** vertoning documentaire Radio Felix en eventueel het bijhorende klasgesprek duurt ongeveer 20 à 30 minuten
- ⌚ **Autisme aan de binnenkant:** inleefpakket duurt ongeveer 100 à 130 minuten

Voorafgaand aan de inleefopdrachten wordt de documentaire Radio Felix vertoond. Het is aangegeven om de documentaire (en eventueel het bijhorende klasgesprek) in te plannen net voor een pauze (speeltijd of middagpauze), want voor de eerste inleefopdracht is het de bedoeling dat de leerlingen ontvangen worden in een ruimte met een overvloed aan prikkels (visueel, auditief...). Als leerkracht kan je best tijd voorzien tijdens de pauze om de ruimte klaar te zetten. Een andere mogelijkheid is dat de vertoning van de documentaire en het uitvoeren van de inleefopdrachten in twee aparte ruimtes plaatsvinden.

Het is belangrijk om de leerlingen goed te observeren tijdens de inleefopdrachten. Bij de nabespreking van elke opdracht kan je naast de interactievragen ook je eigen observaties gebruiken om in gesprek te gaan met je klasgroep.

Bij het lespakket werd er een PowerPoint ontwikkeld. Als leerkracht kan je deze PowerPoint aanpassen op maat en kan je zelf informatie toevoegen of weglaten naargelang wat je zelf belangrijk vindt om met de klas te delen.

WAT ALS ER EEN LEERLING MET ASS IN DE KLASGROEP AANWEZIG IS?

We gaan ervan uit dat de kans zeer reëel is dat je als leerkracht met dit lespakket aan de slag wil, omdat er een kind met ASS in je klasgroep zit. We geven graag het advies om, als er een kind met ASS in de klas zit, het doorlopen van het lespakket op voorhand duidelijk te communiceren en goed voor te bereiden met de ondersteuner, de ouders en de leerling met ASS zelf. Je kan er als leerkracht voor kiezen om de uiteenzetting heel algemeen te houden (vb. indien de leerling niet wil dat de klasgenoten weten dat die autisme heeft) of je kan ervoor kiezen om de uiteenzetting op maat te maken. Dit kan je doen door de tips in de PowerPoint aan te passen aan de specifieke ondersteuningsnoden van de betreffende leerling in de klas. Op die manier krijgen de klasgenoten tips op maat.

Het kan zinvol zijn om met de leerling te bekijken welke rol die hierin zelf kan opnemen (bv. een brief schrijven aan de klasgenoten of een filmpje maken). Eventueel kan je hierbij de hulp van iemand uit het netwerk van de leerling inroepen.

Bekijk ook of het wenselijk is om dit pakket te geven, in aanwezigheid van de leerling. Indien dit niet het geval is, bespreek je met de leerling vooraf wat er in het lespakket aan bod komt, hoe/wanneer/wie zal terugkoppelen over het verloop van de les en hoe er zal omgegaan worden met eventuele vragen van klasgenoten.

GEBRUIKTE TERMINOLOGIE

Tot hiertoe spraken we steeds over ASS (autismespectrumstoornis), gezien dit de meest correcte term is en we hiermee het volledige autismespectrum omvatten. Gemakshalve zullen we het in onderstaande handleiding en in de PowerPoint steeds over autisme hebben, terwijl we eigenlijk het hele autismespectrum voor ogen hebben.

Daarnaast spreken we in het inleefpakket steeds over kinderen of leerlingen met autisme. Dit doen we om zo dicht mogelijk bij de leefwereld van de kinderen te blijven. Uiteraard is de informatie over autisme uit de handleiding en PowerPoint ook van toepassing op jongeren en volwassenen met autisme.

AUTISME AAN DE BUITENKANT: 'RADIO FELIX'

LINK NAAR DE FILM: <https://www.ligaautismevlaanderen.be/radiofelix>

Aan de hand van 'Radio Felix' kunnen de leerlingen kennismaken met autisme aan de buitenkant en meer specifiek hoe autisme tot uiting komt bij Felix.

Het is belangrijk dat je als leerkracht hierbij vermeldt dat autisme op heel veel verschillende manieren tot uiting kan komen, naargelang leeftijd, karakter, geslacht, opvoeding, omgeving... Iedereen is anders; dit geldt net zo goed bij mensen met autisme. Aan de hand van deze documentaire maak je kennis met één jongen met autisme, terwijl autisme ook zoveel andere gezichten kent. Zo kan iemand met autisme bijvoorbeeld sociaal contact mijden, terwijl een ander daar net heel erg van geniet. We vinden het vanuit de Liga Autisme Vlaanderen dan ook weinig zinvol om in deze handleiding te beschrijven waarin wij het autisme van Felix herkennen, omdat dit zich bij een ander kind met autisme op een heel andere manier kan uiten. We zien de documentaire dan ook als een kennismaking met één jongen met autisme en een aanknopingspunt voor de leerkracht om met de leerlingen in gesprek te gaan rond anders-zijn. Dat een andere manier van informatieverwerking de rode draad is bij autisme, zullen de leerlingen aan den lijve ontdekken bij het tweede deel van het lespakket, met name tijdens de inleefopdrachten.

Radio Felix – een film van Lauranne Van den Heede
2020 | België | Nederlands gesproken | 15 min.

Felix is presentator van zijn eigen radioprogramma: Radio Felix! Hij bericht over politieke wantoestanden en spannende tenniswedstrijden in zijn eigen verzonnen nieuws-wereld. Op school wordt Felix vaak op de proef gesteld door zijn autisme. Hij gebruikt zijn radioprogramma om de confrontaties op school beter te begrijpen. Regisseur Lauranne Van den Heede was van kleins af aan gepassioneerd door kunst en fotografie. In 2018 studeerde ze af aan het Ritcs in de masteropleiding documentaire regie. Films over echte mensen en verhalen, dat was haar droom.

Voor Radio Felix haalde ze inspiratie uit haar eigen leven. Toen ze 14 jaar was vertelde haar beste vriend dat hij autisme had. Ze viel uit de lucht. Het beeld dat ze had van autisme strookte niet met hoe ze Simon kende. Dat was het vertrekpunt voor de documentaire Radio Felix, waarmee Lauranne de kijker een inkijk wil geven in het hoofd van een persoon met autisme. Ze gelooft dat dit een enorme hulp kan zijn voor andere kinderen om inzicht te krijgen in autisme en om hun leeftijdsgenoten beter te begrijpen.

Indien je als leerkracht ervoor kiest om een **kort klasgesprek** te houden na de vertoning van de documentaire, kunnen hierbij volgende vragen gesteld worden:

- Iedereen is anders. Waarin verschillen jullie als klasgenoten van elkaar? (lievelingseten, hobby's, sterktes, lievelingsvak, stil of babbelaar, druk of rustig...)
- Had je voor deze documentaire al over autisme gehoord? Wat weet je er al van?
- Mensen met autisme merken vaak details op die anderen niet zien. Welke details zijn jullie opgevallen in de documentaire Radio Felix?
- Mensen met autisme houden van een vaste structuur en routine. Zijn er zaken die jij altijd precies op dezelfde manier doet?
- Jullie zagen dat Felix soms ondersteuning krijgt van een zorgleerkracht. Zijn er wel eens zaken waarbij jullie hulp nodig hebben? Wie helpt jullie dan?

Deze vragen komen uit de lesfiche die ontwikkeld werd door JEF en de Liga Autisme Vlaanderen: <https://professionals.jeugdfilm.be/nl/film/radio-felix>. Klik op de knop 'Download Hi-res materiaal'.

AUTISME AAN DE BINNENKANT: INLEEFPAKKET

HANDLEIDING VOOR LEERKRACHTEN

OPDRACHT 1: !!!MOKLEW

OPDRACHT ROND PRIKKELS EN CHAOS

KORTE OMSCHRIJVING EN DOEL VAN DE INLEEFOPDRACHT

Deze inleefopdracht houdt verband met de aspecten **prikkel- en informatieverwerking** bij kinderen met autisme. Aan de hand van de inleefopdracht ervaren de leerlingen wat het betekent om te functioneren in een omgeving die erg indringend, chaotisch, onduidelijk en onvoorspelbaar kan overkomen (omwille van een verstoorde prikkel- en informatieverwerking).

De leerlingen worden ontvangen in een ruimte met een overvloed aan prikkels (visueel, auditief...) en krijgen bij binnenkomst een kaartje. Op basis van de afbeelding op dit kaartje moeten ze groepjes maken. De manier waarop de groepjes gemaakt dienen te worden, is zeer onduidelijk. De leerlingen weten niet precies wat ze moeten doen of wat er van hen verwacht wordt. Door de onduidelijke instructie ontstaat er chaos, verwarring en twijfel. De leerlingen kunnen heel uiteenlopend reageren in deze situatie. Dit verschil in reacties wordt nadien gekaderd.

Hou er rekening mee dat deze opdracht bij sommige kinderen even kan nazinderen aangezien ze overspoeld werden door prikkels.

VOORBEREIDING VOOR DE LEERKRACHT

Volgende zaken bereid je als leerkracht op voorhand voor:

- Kaartjes met emoticons (in verschillende kleuren en aantallen) printen en knippen om aan de leerlingen uit te delen. Afhankelijk van het aantal leerlingen in de klasgroep, werk je met volgende bijlagen:
 - voor een groep van 10 t.e.m. 16 deelnemers: bijlage 1A
 - voor een groep van 17 t.e.m. 20 deelnemers: bijlage 1A + 1B
 - voor een groep van 21 t.e.m. 25 deelnemers: bijlage 1A + 1B + 1C
- Bij deze opdracht is het de bedoeling dat de leerlingen in een klaslokaal terecht komen met een overdaad aan prikkels. De klasopstelling, zoals hieronder beschreven, dien je in orde te brengen vóór de leerlingen het klaslokaal betreden.
 - Afspelen van **filmpje** met dagdagelijkse beelden en geluiden (hoog geluidsvolume). Dit filmpje bevindt zich in de PowerPoint die bij deze handleiding hoort. Het filmpje wordt telkens opnieuw automatisch afgespeeld, tot je als leerkracht zelf naar de volgende slide overgaat.
 - **Ramen en deuren** openzetten
 - **Gordijnen** half dicht
 - **Stoelen** rommelig en schuin zetten
 - Optioneel: **gekleurd water** (blauw) aanbieden
 - Optioneel: **deo of parfum** verstuiven of **geurstokjes** aansteken

INSTRUCTIE VOOR DE LEERKRACHT

Bij het binnenkomen van het lokaal vol prikkels geef je alle leerlingen een kaartje met één of meerdere gekleurde emoticons op. Je deelt de kaartjes willekeurig uit, zonder hierbij verdere uitleg te geven. Wanneer alle leerlingen een kaartje gekregen hebben, geef je de instructie dat de leerlingen zich in groepjes mogen verdelen op basis van hun kaartje. Je geeft geen verdere uitleg. Eventuele vragen van leerlingen beantwoord je niet óf je geeft nogmaals de instructie 'maak groepjes op basis van je kaartje'.

Het is de bedoeling dat de leerlingen groepjes vormen, maar het is voor de leerlingen niet duidelijk op basis waarvan. Sommige leerlingen zullen zich verdelen op basis van kleur, anderen op basis van de afgebeelde emoticon en nog anderen op basis van aantal. **Er wordt geen verdere instructie gegeven waardoor de leerlingen niet goed weten wat te doen.**

Door als leerkracht opmerkingen te geven zoals 'Is dit nu zo moeilijk?', verwar je de leerlingen nog meer. De overdaad aan prikkels in het klaslokaal maakt de situatie nog meer overweldigend en chaotisch.

Na een vijftal minuten geef je het signaal dat de opdracht voorbij is en geef daarbij ook de opmerking dat de leerlingen voor een verkeerde indeling gekozen hebben (ongeacht welke deze ook is). Wanneer de leerlingen zich bv. verdeeld hebben op basis van kleur, geef je als leerkracht aan dat ze zich hadden moeten verdelen volgens soort emoticon of aantal. Uiteindelijk is het belangrijk dat elk groepje uit minstens 5 leerlingen bestaat, om de volgende inleefopdracht goed te kunnen doen.

Afhankelijk van het aantal leerlingen dat deelneemt, zullen de groepjes wel of niet even groot zijn. Dit alles zorgt voor verwarring en kan zelfs tot frustraties leiden bij sommige leerlingen. Leg achteraf aan de leerlingen uit dat jij je als leerkracht anders gedragen hebt omdat dit een inleefoefening was.

Tijdens het uitvoeren van deze opdracht, is het als leerkracht aangewezen om het gedrag van de leerlingen zeer goed te observeren. Deze observatiegegevens kunnen later opgenomen worden in de nabespreking.

.....
Observatie door de leerkracht: Welk gedrag stellen de leerlingen? Zijn er leerlingen die de leiding nemen (en zo proberen controle te krijgen over de situatie)? Zijn er leerlingen die plots niets meer zeggen of doen? Zijn er leerlingen die beginnen rondlopen als een kip zonder kop? Zijn er leerlingen die boos worden? Zijn er leerlingen die heel erg kijken wat de anderen doen en dat gedrag gaan imiteren? Zijn er leerlingen die erg afgeleid zijn door de overvloed aan prikkels of dit net goed kunnen wegfilteren? ...
.....

INTERACTIEVRAGEN

- Hoe was het voor jou om deze opdracht te doen? (Wat heb je gedacht of gevoeld?)
- Hoe was het voor jou om niet te weten wat er werd verwacht?
- Op welke manier heb je getracht om toch goede groepjes te maken?
- Waren er prikkels waar je last van had?
- Hoe zou het zijn als dit de hele dag zo was?
- Wat zou jou kunnen helpen in zo'n situatie?

LINK MET AUTISME – UITLEG VOOR LEERKRACHTEN

Voor kinderen met autisme lijkt het vaak alsof ze in een wereld leven waarin ze de taal en sociale omgang van anderen en de afspraken en regels niet kennen. Omwille van een andere prikkelverwerking worden ze vaak overspoeld door sensorische prikkels en allerlei nieuwe, onduidelijke informatie. Het is voor hen dan ook een hele opgave om alles te begrijpen wat er rondom hen gebeurt. Vaak doen ze heel erg hun best om hun eigen gedrag aan te passen aan de omgeving en te doen wat er van hen verwacht wordt. Dit vraagt veel energie en in sommige situaties is het zelfs niet mogelijk om gepast te reageren.

LINK MET AUTISME – UITLEG VOOR LEERLINGEN

De hele dag door krijgen we allemaal te maken met allerlei prikkels (horen, zien, voelen, ruiken, proeven...). Onbewust maken we een selectie van prikkels waar we aandacht aan geven en prikkels waar we geen of minder aandacht aan schenken. Veel kinderen met autisme slagen er minder goed in om die selectie te maken en/of zijn extra gevoelig voor bepaalde prikkels rondom hen. Die prikkels komen dan bijvoorbeeld extra hard binnen, waardoor het moeilijk of zelfs onmogelijk wordt om bepaalde zaken weg te filteren. Daardoor hebben kinderen met autisme soms een vol hoofd of kunnen ze overprikkeld raken.

De meeste kinderen met autisme houden van duidelijkheid en voorspelbaarheid. Wanneer zij bijvoorbeeld goed weten wat er gaat komen, op voorhand weten hoe hun dag zal verlopen, duidelijk te horen krijgen wat er exact van hen verwacht wordt... geeft dat rust. Hierdoor is het gemakkelijker om zich voor te bereiden of aan te passen aan wat er komen zal. Dit is ook één van de redenen waarom kinderen met autisme er vaak van houden om dingen steeds weer op eenzelfde manier te doen.

Wat kan hierdoor moeilijk zijn voor kinderen met autisme?

- Omgaan met prikkels op de speelplaats, in de klas, in de refter...
- Omgaan met onduidelijkheid en plotse veranderingen.
- Omgaan met onbekende situaties of mensen.
- Omgaan met beloftes die niet nagekomen worden.
- ...

Wat kan hierdoor net goed gaan bij kinderen met autisme?

- Goed kunnen horen, proeven, ruiken...
- Zich houden aan de gemaakte duidelijke afspraken.
- Opmerkzaam zijn voor (kleine) veranderingen.
- ...

TIPS VOOR DE LEERKRACHT

- Observeer bij moeilijk of (on)opvallend gedrag: wat ligt aan de oorzaak van dit gedrag? Wat is hier te moeilijk of te onduidelijk voor dit kind?
- Zorg ervoor dat je de opdrachten duidelijk en eenduidig geeft. Op deze manier zorg je ervoor dat er zo min mogelijk verwarring ontstaat bij het kind met autisme.
- Kom afspraken na.
- Leg het uit wanneer en waarom iets toch plots (onverwacht) wijzigt.
- Heb begrip voor sensorische over- en ondergevoeligheden en hou hier zoveel mogelijk rekening mee. Ga op zoek naar hulpmiddelen en tips op maat (bv. hoofdtelefoon of oordopjes, gebruik van studybuddy, wiebelkussen, voetenbankje, viltjes onder de stoelpoten...).

TIPS VOOR DE LEERLINGEN

- Als iedereen zich goed aan de afspraken houdt, is dat minder verwarrend voor kinderen met autisme.
- Heb begrip voor overgevoeligheden (bv. last hebben van lawaai of bepaalde geluiden, aanrakingen, drukte...). Sommige kinderen hebben hierdoor nood aan rust of een stil plekje.

OPDRACHT 2: U(NIE)NO

OPDRACHT ROND SOCIALE ONGANG

KORTE OMSCHRIJVING EN DOEL VAN DE INLEEFOPDRACHT

Deze inleefopdracht houdt verband met het aspect **sociale omgang** bij kinderen met autisme. Aan de hand van de inleefopdracht ervaren enkele leerlingen wat het betekent om er niet bij te horen omdat je de sociale regels niet begrijpt.

Er wordt UNO® gespeeld met andere spelregels. Deze nieuwe spelregels worden niet aan alle leerlingen toegelicht. De leerlingen die de spelregels niet kennen, begrijpen niet goed wat er gebeurt en voelen zich de vreemde eend in de bijt.

VOORBEREIDING VOOR DE LEERKRACHT

UNO®-spel klaarleggen per groepje. Indien je niet voldoende UNO®-spellen ter beschikking hebt, kan je de UNO®-kaarten die je hebt verdelen onder de verschillende groepjes. We adviseren om minstens 2 UNO®-spellen ter beschikking te hebben, zodat de leerlingen voldoende kaarten hebben om mee te spelen.

INSTRUCTIE VOOR DE LEERKRACHT

De klas is aan de hand van de vorige inleefopdracht ingedeeld in groepjes van telkens een 5-tal leerlingen. Met deze groepjes ga je aan de slag voor de inleefopdracht U(nie)NO. Stuur per groepje 1 leerling even naar de gang. Het is goed om hierbij op voorhand na te denken wie je kiest: een mondige leerling (laat zijn frustraties duidelijk blijken), een onzekere leerling (kijkt angstig rond en zoekt oogcontact om zo geholpen te worden)... Die variatie aan leerlingen zorgt bij de nabespreking voor duidelijke voorbeelden van wat 'het niet begrijpen van sociale regels' met iemand kan doen.

Geef aan de leerlingen op de gang de zoekplaat van bijlage 2. Deze zoekplaat dient enkel om de leerlingen bezig te houden en af te leiden. Hier wordt verder niets mee gedaan.

Daarna leg je de spelregels uit aan de leerlingen in de klas (zie verder). Je vraagt aan de leerlingen om zeker geen uitleg te geven tijdens het spelen van U(nie)NO. Ze moeten doen alsof deze spelregels de normaalste zaak van de wereld zijn. TIP: probeer tijdens de uitleg aan de klasgroep niet te luid te praten, zodat de leerlingen die wachten op de gang je instructies niet kunnen horen.

Tenslotte mogen de leerlingen die op de gang aan het wachten waren binnenkomen. Je laat hen plaatsnemen in hun groepje, waarna je aan de leerlingen het signaal geeft dat het spel mag beginnen.

Spelregels

Jullie kennen allemaal het spelletje UNO®? Wat we nu gaan spelen is niet UNO®, het heet vandaag U(nie)NO! Dat weten de kinderen die buitengegaan zijn niet en we gaan hen dat ook niet vertellen! De spelregels voor onze U(nie)NO zijn als volgt:

- Tijdens deze U(nie)NO wordt er **niet gesproken!** Het moet muisstil zijn tijdens dit spel!
- Je mag **geen 2 dezelfde kaarten op elkaar leggen** (Vb: een gele 7, mag je niet op een gele 7 leggen, een +4 kaart mag je niet op een +4 kaart leggen)
- Als er een 8 gelegd wordt, moet je luidop lachen (**8 = lacht**). Als er een 1 gelegd wordt, moet je luidop wenen (**1 = ween**).
- + 2 = je neemt 2 kaarten van de stapel en **geeft die aan iemand anders**, je mag kiezen aan wie.
- **Wie het eerste al zijn kaarten kwijt is, is verloren.**
- Voor de rest zijn alle spelregels dezelfde als bij de gewone UNO®. Elk krijgt 7 kaarten. Om beurt (in wijzerzin) mag je een kaart leggen op de aflegstapel. Die kaart moet ofwel hetzelfde cijfer, ofwel dezelfde kleur hebben als de bovenste kaart van de aflegstapel. Wie niet kan leggen, neemt een kaart van de gedekte stapel.

INTERACTIEVRAGEN VOOR DE LEERLINGEN DIE DE SPELREGELS NIET KENDEN

- Wat was jullie gevoel tijdens het meespelen van het U(nie)NO-spel?
- Wat heb je gedaan?
- Hoe zou het zijn als dit de hele dag door zo gebeurde?
- Wat zou jou kunnen helpen in zo'n situatie?

LINK MET AUTISME – UITLEG VOOR LEERKRACHTEN

Bij het omgaan met andere mensen kan een woord, gebaar of gezichtsuitdrukking veel betekenissen hebben. Bovendien zeggen we ook niet altijd wat we bedoelen. Je zegt bijvoorbeeld aan een groepje kinderen dat aan het treuzelen is: 'Wat zijn jullie alweer snel vandaag!', terwijl je juist het tegenovergestelde bedoelt. De meeste kinderen zullen aan de hand van je lichaamstaal goed begrijpen wat je bedoelt en sneller opruimen, behalve de leerling met autisme. Hij neemt misschien je uitspraak letterlijk en denkt dat je tevreden bent. Of hij raakt heel erg in de war door jouw opmerking. Het begrijpen van wat anderen bedoelen, het zich inleven in anderen en het begrijpen van de sociale regels is voor kinderen met autisme een stuk moeilijker. Dat maakt het omgaan met anderen voor hen soms heel ingewikkeld. Hierdoor vinden ze niet altijd aansluiting bij hun klasgenoten of doen ze niet meteen wat je als leerkracht zou verwachten.

Kinderen met autisme proberen wel vaak te voldoen aan sociale regels, door bv. gedrag van andere kinderen te kopiëren, zonder daarbij echt te begrijpen waarom anderen zich zo gedragen. Dit kost hen vaak veel moeite en energie. Wat voor andere kinderen spontaan en vanzelfsprekend verloopt, is voor kinderen met autisme soms erg stresserend (bv. samenspelen tijdens de pauzes, op uitstap gaan, groepswerk...).

LINK MET AUTISME – UITLEG VOOR LEERLINGEN

We leven in een wereld waarin er heel veel afspraken en regels zijn die nergens neergeschreven staan. "Wat wordt er van jou verwacht als oma en opa op bezoek komen? Wat als een collega

van je mama op bezoek komt? Wat doe je als je voor je op straat iemand ziet vallen? Wat als een clown valt tijdens een grappige circus show? Wat zeg je als je de buurman passeert? En wat als hij aan het telefoneren is op dat moment?"

Heeft iemand van jullie ooit een boek gelezen over hoe je best omgaat met anderen? Er zijn zoveel verschillende mogelijke situaties en mensen, dat we nooit alles neergeschreven krijgen in een boek. Soms weten we niet goed wat we best doen in een bepaalde speciale situatie, maar voor veel kinderen met autisme zijn ook alledaagse situaties in de omgang met anderen al een karwei. Dit komt omdat hun hersenen anders werken.

Wat kan hierdoor moeilijk gaan?

- Begrijpen waarom anderen zich op een bepaalde manier gedragen.
- Begrijpen wat iemand anders denkt of voelt.
- Aanvoelen hoe zich zelf best te gedragen.
- ...

Wat kan hierdoor net goed gaan?

- Zich erg goed aan gemaakte regels en afspraken houden.
- Opkomen voor iemand anders.
- Eerlijk zijn.
- Zich houden aan eigen beloftes.
- ...

TIPS VOOR DE LEERKRACHT

Probeer duidelijk te zijn wat je verwacht van de leerlingen. Hoe meer ongeschreven sociale regels concreet gemaakt worden, hoe duidelijker het is voor kinderen met autisme. Vaak willen kinderen met autisme echt voldoen aan wat er van hen verwacht wordt, maar zien ze door de bomen het bos niet. Hoe meer duidelijkheid/voorspelbaarheid de buitenwereld hen geeft, hoe beter dit voor hen is.

TIPS VOOR DE LEERLINGEN

- Ga er niet van uit dat iemand met autisme altijd heel goed aanvoelt of weet wat die best doet in een bepaalde situatie.
- Het helpt om duidelijk te zeggen wat je denkt of voelt.
- Het helpt om bij de start van een spel de spelregels goed af te spreken.
- Wedstrijdjes of uitdagingen als "om het snelst, meest..." zijn vaak geen goed idee.
- Toon begrip dat sommige kinderen met autisme het tijdens de speeltijd leuker vinden om wat alleen te spelen. Anderen vinden het net fijn om betrokken te worden bij een groepje.
- Vraag uitleg aan de leerkracht als je niet weet hoe je best kan reageren.

OPDRACHT 3: IK BEN TOCH DUIDELIJK, NIET?

OPDRACHT ROND COMMUNICATIE

KORTE OMSCHRIJVING EN DOEL VAN DE INLEEFOPDRACHT

Deze inleefopdracht houdt verband met het aspect **communicatie** bij kinderen met autisme. Tijdens deze inleefopdracht ervaren leerlingen wat het betekent als de communicatie onduidelijk is en wat het belang is van de context bij communicatie.

Deze inleefopdracht bestaat uit drie verschillende deelopdrachten. Deze deelopdrachten kunnen aan de hand van **twee verschillende lesvormen** gegeven worden:

- Optie 1: Individueel en schriftelijk via de opdrachtenbundel in bijlage
 - Het voordeel van een individuele opdracht is dat alle kinderen individueel ondergedompeld worden in deze ervaring en minder beïnvloed worden door de reacties van anderen. Een ander voordeel is dat het variatie kan brengen om klassikale inleefoefeningen af te wisselen met een individuele opdracht.
- Optie 2: Klassikaal en mondeling via de PowerPoint presentatie
 - Het voordeel van een klassikale en mondelinge oefening is dat er geen opdrachtenbundel hoeft geprint te worden.

VOORBEREIDING VOOR DE LEERKRACHT

Optie 1: Individueel en schriftelijk via de opdrachtenbundel in bijlage

- Opdrachtenbundel (bijlage 3) uitprinten (1 per leerling)
- Origami papier of vierkant papier (2 blaadjes per leerling)

Optie 2: Klassikaal en mondeling via de PowerPoint presentatie

- 1 blanco blad (per leerling)
- Origami papier of vierkant papier (2 blaadjes per leerling)

INSTRUCTIE VOOR DE LEERKRACHT

Optie 1: Individuele opdrachten via opdrachtenbundel

Je deelt de opdrachtenbundel uit aan de leerlingen en zegt tegen de leerlingen dat ze zelfstandig aan de slag mogen gaan met de verschillende opdrachten. Het is belangrijk dat de leerlingen blad per blad afwerken en niet doorbladeren vooraleer de opdracht afgewerkt te hebben. Nadat de leerlingen alle opdrachten gemaakt hebben, bespreek je de opdrachten na aan de hand van de PowerPoint.

Optie 2: Klassikale opdrachten via de PowerPoint

Je overloopt de deelopdrachten aan de hand van de PowerPoint. Na elke deelopdracht volgt er een nabespreking.

Opdracht 1:

- Je geeft de leerlingen de opdracht om de eerste vrachtwagen aan te duiden op de eerste afbeelding van de PowerPoint. Je herhaalt de opdracht bij de tweede tekening.

Opdracht 2:

- Je geeft de leerlingen de opdracht om woorden te tekenen. Op de voorzijde van het blanco blad vraag je om volgende woorden te tekenen: bouwvakker – vrachtwagen – kraan en op de achterzijde: douche – waterdruppel – kraan.

Opdracht 3:

- Je geeft de leerlingen twee keer de opdracht om een figuur te plooien uit origami papier. Bij de eerste figuur geef je de opdracht om 'een figuur' te plooien aan de hand van de geschreven instructie op de PowerPoint. Bij de tweede figuur geef je de opdracht om 'een hond' te plooien aan de hand van de geschreven en visuele instructie op de PowerPoint.

Deze opdracht is een talige opdracht en kan hierdoor moeilijker zijn voor leerlingen die Nederlands niet als moedertaal hebben. We willen dit meegeven zodat je hier als leerkracht rekening mee kan houden en kan bekijken of alle oefeningen haalbaar zijn voor jouw klasgroep.

INTERACTIEVRAGEN

Interactievragen opdracht 1

- Vond je de opdracht moeilijk of gemakkelijk? Waarom?
 - Bijvraag: Wie heeft er even moeten nadenken of heeft getwijfeld welke vrachtwagen je zou aanduiden?
- Op basis waarvan heb je een keuze gemaakt?
 - Bijvraag: Merk je een verschil tussen de eerste en tweede tekening?

Interactievragen opdracht 2

- Bekijk je tekeningen. Wat merk je op?
- Wie heeft er twee verschillende tekeningen bij het woord 'kraan'?
- Hoe zou het komen dat je twee verschillende soorten kranen hebt getekend?

Interactievragen opdracht 3

- Hoe was het om deze origami opdracht uit te voeren?
- Welke van de twee origami opdrachten ging het makkelijkste?
- Hoe zou dit komen? Wat is er anders bij de laatste opdracht?

LINK MET AUTISME – UITLEG VOOR LEERKRACHTEN

Bij **opdracht 1** worden er twee tekeningen van vrachtwagens afgebeeld die van links naar rechts rijden. Waar de eerste tekening een afbeelding is van drie vrachtwagens zonder enige context, worden bij de tweede tekening de vrachtwagens afgebeeld met een achtergrond, waardoor er meer context gegeven wordt. Hierdoor kan er twijfel ontstaan over wat met de eerste vrachtwagen bedoeld wordt (de eerste in de rij objecten, of de eerste uit de file). Kinderen met autisme houden minder rekening met de context/situatie, waardoor ze dingen anders kunnen begrijpen. Aan de hand van deze opdracht wordt het duidelijk dat de context erg bepalend is voor de betekenis die we geven aan iets wat ons gezegd of gevraagd wordt.

Opdracht 2 is een tekenopdracht. Er wordt tweemaal gevraagd om telkens 3 woorden te tekenen. Bij beide opdrachten wordt gevraagd om een kraan te tekenen. Een kraan kan echter verschillende betekenissen hebben, zoals een waterkraan, douchekraan, gaskraan, bouwkraan,... Welke kraan er getekend zal worden, zal beïnvloed worden door de voorafgaande woorden. In de eerste situatie zal men sneller aan een bouwkraan denken en in de tweede situatie aan een douchekraan. De betekenis van het woord kraan leiden we af uit de context. Kinderen met autisme houden minder spontaan rekening met de context om de juiste betekenis van een woord te achterhalen. Hierdoor hebben ze soms moeilijkheden om opdrachten of instructies te begrijpen zoals ze bedoeld zijn.

De laatste **opdracht 3** is een origami opdracht waarbij ze twee keer eenzelfde origami figuur moeten plooien. De eerste keer wordt enkel een geschreven instructie gegeven. De tweede keer krijgen de leerlingen zowel een geschreven als visuele instructie. Deze visuele instructie maakt het makkelijker voor de leerlingen om de figuur goed te plooien. Kinderen met autisme hebben het vaak moeilijker om opdrachten correct te interpreteren en ze hebben meer tijd nodig om de informatie te verwerken. Voor hen is het helpend als een boodschap visueel ondersteund wordt.

LINK MET AUTISME – UITLEG VOOR LEERLINGEN

Communicatie verloopt vaak anders bij kinderen met autisme. We merken dat ze bijvoorbeeld taal vaker letterlijk begrijpen. Hierdoor ontstaan soms misverstanden of hebben ze meer tijd nodig om te bedenken wat je precies bedoelt. Kijk maar naar onderstaande afbeeldingen van cartoonist 'AAaRGh...' en zoek wat er letterlijk bedoeld wordt:

Daarnaast kunnen kinderen met autisme soms woorden of boodschappen op een andere manier begrijpen. Wat als iemand je vraagt: "Mag ik je kussen?" Waaraan denk je dan? Het woord kussen, kan een zoen of een hoofdkussen betekenen. Het is belangrijk om te kijken naar wat er zich afspeelt in de omgeving om te weten wat er juist bedoeld wordt met de vraag. Kinderen met autisme hebben het net moeilijker om de juiste betekenis van een woord af te leiden uit de situatie. Ze luisteren naar het woord of de zin, maar houden minder rekening met de situatie waarin iets gezegd wordt waardoor ze woorden of boodschappen soms anders begrijpen of verstaan.

Wat kan hierdoor moeilijk gaan?

- Ze vinden het soms moeilijk om precies te begrijpen wat je bedoelt.
- Letterlijk begrijpen wat er staat of wat je zegt.
- Niet doen wat er gevraagd wordt omdat ze het niet begrepen hebben.
- Gesprekjes voeren.
- ...

Wat kan hierdoor net goed gaan?

- Rechttuit en eerlijk zijn.
- Ze zeggen wat ze bedoelen.
- Woordgrapjes maken door woorden opzettelijk uit de context te halen.
- ...

TIPS VOOR DE LEERKRACHT

- Wees in je communicatie naar leerlingen met autisme heel duidelijk en volledig. Zowel in je verbale als non-verbale communicatie. Een taxichauffeur weet ook niet voldoende met: "Kan je mij naar huis brengen a.u.b.?". De taxichauffeur moet weten waar jouw huis dan gelegen is. Om duidelijkheid te bieden kan je rekening houden met volgende vijf vragen: wat – hoe – wanneer – waar – wie.
- Zorg dat je boodschap of formulering bij opdrachten, taken, huiswerk... helder is (Bv. "Ik kom straks tot bij jou" is niet voldoende duidelijk. Het is duidelijker als je zegt: "Als ik klaar ben bij leerling A kom ik tot bij jou" of "Na de speeltijd kom ik tot bij jou").

TIPS VOOR DE LEERLINGEN

- Zeg wat je doet en doe wat je zegt.
- Kinderen met autisme houden van duidelijkheid. In ons dagelijks taalgebruik zijn er heel wat vage woorden: straks, misschien, eventueel, we zien wel... Voor kinderen met autisme is dit allesbehalve duidelijk en kan dit leiden tot misverstanden. Probeer duidelijk en concreet te zeggen wat je bedoelt.
- Je kan boodschappen en afspraken opschrijven of tekenen. Hierdoor kunnen ze nog eens kijken naar je boodschap of afspraak, net zoals jullie naar de dagplanning van de juf kunnen kijken als jullie vergeten zijn wat we gaan doen.
- Het gebruiken van een dagplanning, stappenplan, pictogrammen... kan helpen.

OPDRACHT 4: IK ZIE, IK ZIE WAT JIJ NIET ZIET

OPDRACHT ROND DETAILDENKEN

KORTE OMSCHRIJVING EN DOEL VAN DE INLEEFOPDRACHT

Deze inleefopdracht houdt verband met de **andere informatieverwerking** bij kinderen met autisme. Aan de hand van deze inleefopdracht ervaren de leerlingen hoe kinderen met autisme informatie waarnemen en wat het verschil is tussen detaildenken en contextdenken.

De leerlingen krijgen achtereenvolgens verschillende detailstukken van een afbeelding te zien en ondertussen wordt er een vraag gesteld over de afbeelding.

VOORBEREIDING VOOR DE LEERKRACHT

Voor deze opdracht is er geen voorbereiding nodig. Deze inleefopdracht wordt gegeven aan de hand van de PowerPoint.

INSTRUCTIE VOOR DE LEERKRACHT

De inleefopdracht wordt klassikaal gegeven aan de hand van de PowerPoint. De leerlingen krijgen achtereenvolgens verschillende details van een afbeelding te zien en worden na elk nieuw detail gevraagd waarover de prent gaat. Tenslotte wordt de volledige afbeelding getoond. Kunnen de leerlingen zich op basis van enkele details uit de afbeelding een beeld vormen van het geheel?

INTERACTIEVRAGEN

- Hoe was het voor jou om te achterhalen waarover de afbeelding ging?
- Kon je je op basis van de details op de afbeelding een beeld vormen van het geheel van de prent?
- Wat onthoud je van deze opdracht?

LINK MET AUTISME – UITLEG VOOR LEERKRACHTEN

Bij kinderen met autisme verloopt de informatieverwerking anders. Zij verwerken informatie vanuit de details en hebben hierdoor moeilijkheden om samenhang te zien. Kinderen met autisme zien vaak eerst de details en dan pas het geheel. Hierdoor maken ze “de puzzel van een dagdagelijkse situatie” wel eens trager, verkeerd of soms helemaal niet. Bij hen komt informatie dus vaak in deeltjes binnen. Dit maakt dat ze meer verwerkingstijd nodig hebben, bijvoorbeeld om een opdracht af te werken. Bij kinderen zonder autisme is het meestal omgekeerd. Zij zien eerst het geheel en dan de details. Zij hebben niet alle details nodig om te weten wie, wat, waar, wanneer en hoe iets is. Zij vullen dit aan met informatie die ze hebben opgeslagen in hun herinneren. Dit is moeilijker voor kinderen met autisme.

LINK MET AUTISME – UITLEG VOOR LEERLINGEN

Bij deze opdracht hebben jullie kunnen ervaren hoe het voelt als je informatie mist doordat er enkel details worden getoond. Kinderen met autisme zijn goed in het zien van details. Zij zien vaak eerst de details en dan pas het geheel. Zij moeten als het ware verschillende puzzelstukjes bij elkaar puzzelen om dan de gehele puzzel te kunnen zien. De informatie komt vaak in deeltjes binnen, waardoor het wat langer duurt voor ze het geheel zien of begrijpen. En soms gebeurt het wel eens dat ze verloren geraken in de details en helemaal niet mee zijn met de situatie. Bij kinderen zonder autisme is het omgekeerd. Zij zien meestal eerst het geheel (of de gehele situatie) en gaan dan pas naar de details kijken.

Wat kan hierdoor moeilijk gaan?

- Ze hebben het moeilijker om het geheel te zien of te begrijpen.
- Ze kunnen afgeleid worden door alle details die ze zien, horen, lezen...
- Ze zijn soms gefixeerd op bepaalde details die zij belangrijk vinden of blijven soms hangen op bepaalde details die voor hen niet kloppen.
- Ze hebben vaak wat meer tijd nodig om na te denken en alles goed te begrijpen.

Wat kan hierdoor net goed gaan?

- Het zien, opmerken of onthouden van details.
- Nauwkeurig en gedetailleerd werken.
- ...

TIPS VOOR DE LEERKRACHT

- Geef kinderen voorspelbaarheid en overzicht (Wie? Wat? Waar? Wanneer? Hoe?). Dat geeft hen een gevoel van veiligheid en zekerheid.
- Geef aan wat hoofd- en bijzaken zijn (bv. bij leerstof).
- Vereenvoudig de informatie.
- Spreek op een rustig tempo.
- Geef de leerling rust, ruimte en tijd tussen activiteiten.
- Bekijk of de leerling extra tijd nodig heeft om opdrachten te maken.

TIPS VOOR DE LEERLINGEN

- Spreek op een rustig tempo.
- Geef kinderen met autisme voldoende tijd om te antwoorden of te reageren. Ze hebben vaak meer tijd nodig om informatie te horen, te begrijpen, te verwerken en te reageren.
- Toon begrip als kinderen met autisme afgeleid zijn en herhaal desnoods nog eens wat je wil zeggen.

NABESPREKING

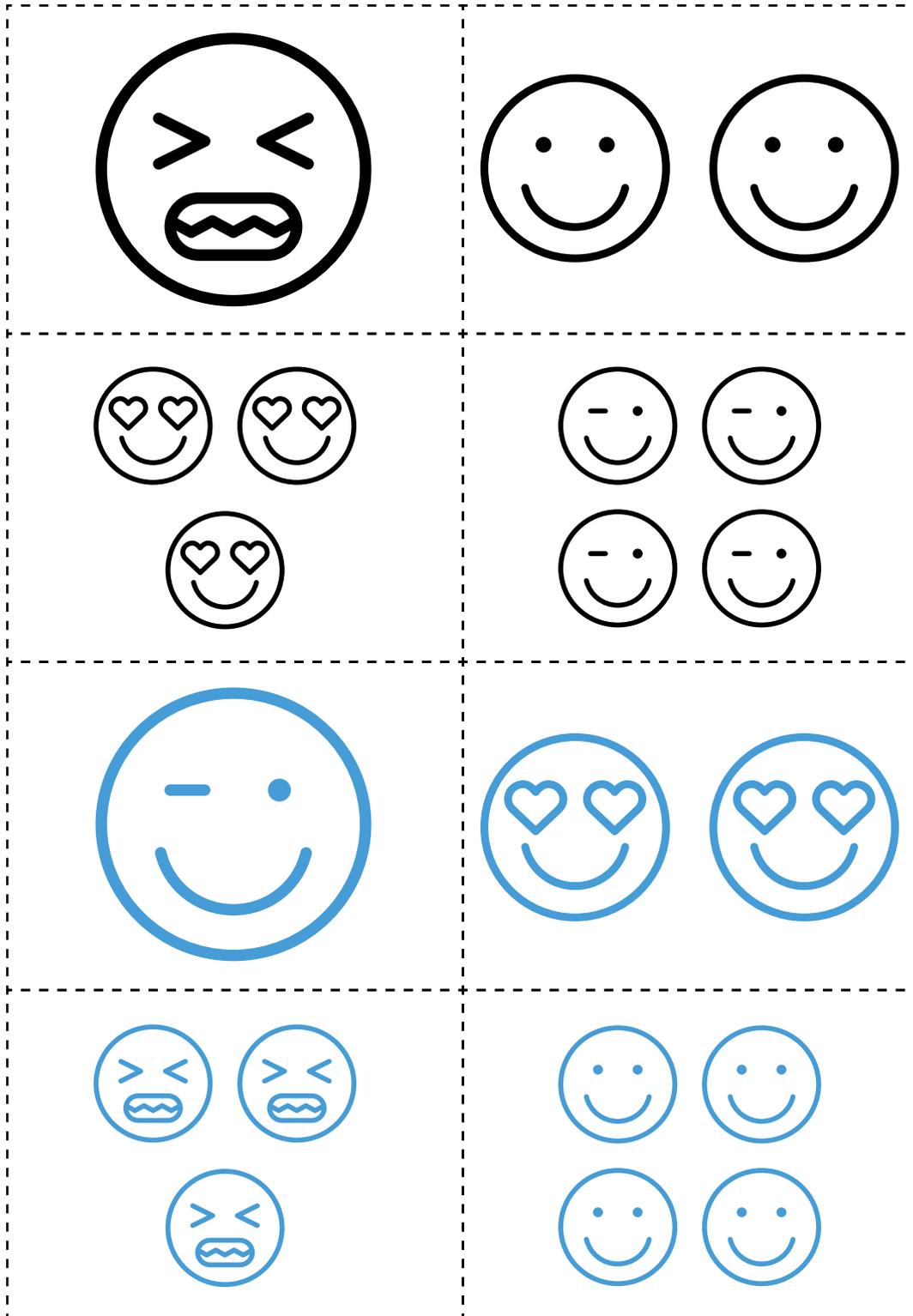
De leerlingen hebben kunnen kennismaken met autisme aan de buitenkant, via de documentaire Radio Felix en met autisme aan de binnenkant, via het inleefpakket.

De leerkracht kan samen met de leerlingen terugblikken op het lespakket aan de hand van volgende vragen:

- Wat neem je mee? Wat zal je zeker onthouden?
- Wat wist je nog niet? Wat is er nieuw voor jou?
- Wat kan je zelf doen om iemand met autisme te helpen?
- ...

ALS SAMENVATTING HEBBEN WE EEN AANTAL TIPS GEBUNDELD OP EEN POSTER. DEZE POSTER KAN DOOR DE LEERKRACHT OPGEHANGEN WORDEN IN DE KLAS.

BIJLAGE 1A
INLEEFOPDRACHT '!!!!MOKLEW'

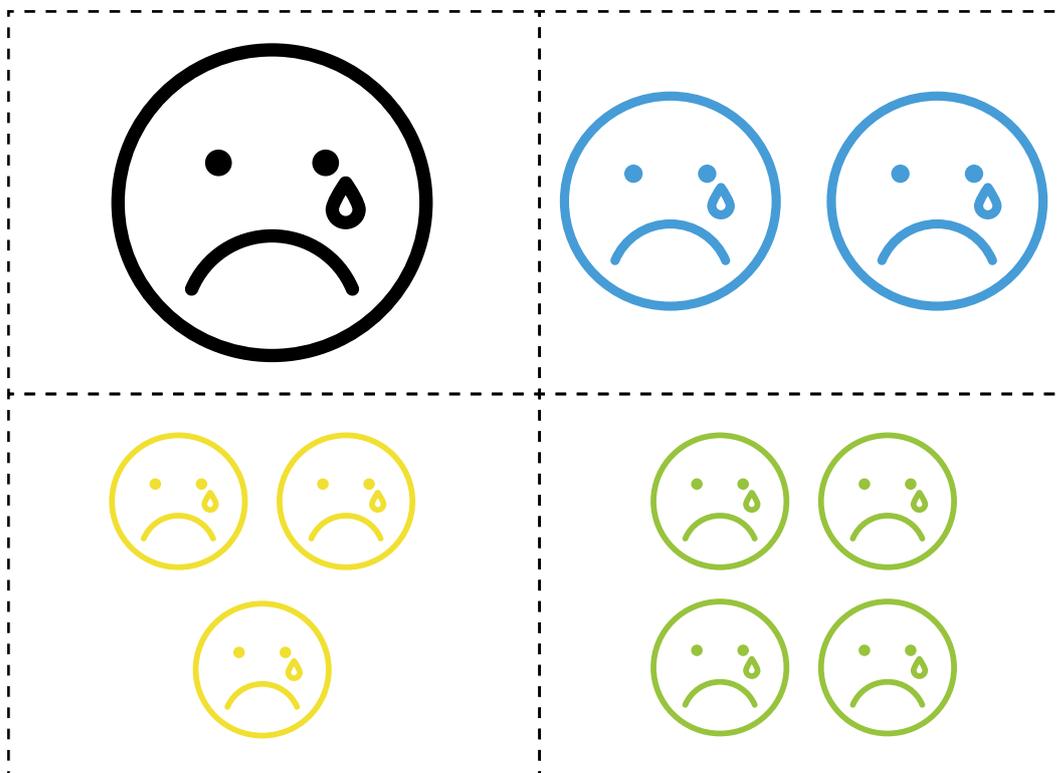
Kaartjes te knippen op de stippellijn.

Kaartjes te knippen op de stippellijn.

BIJLAGE 1B

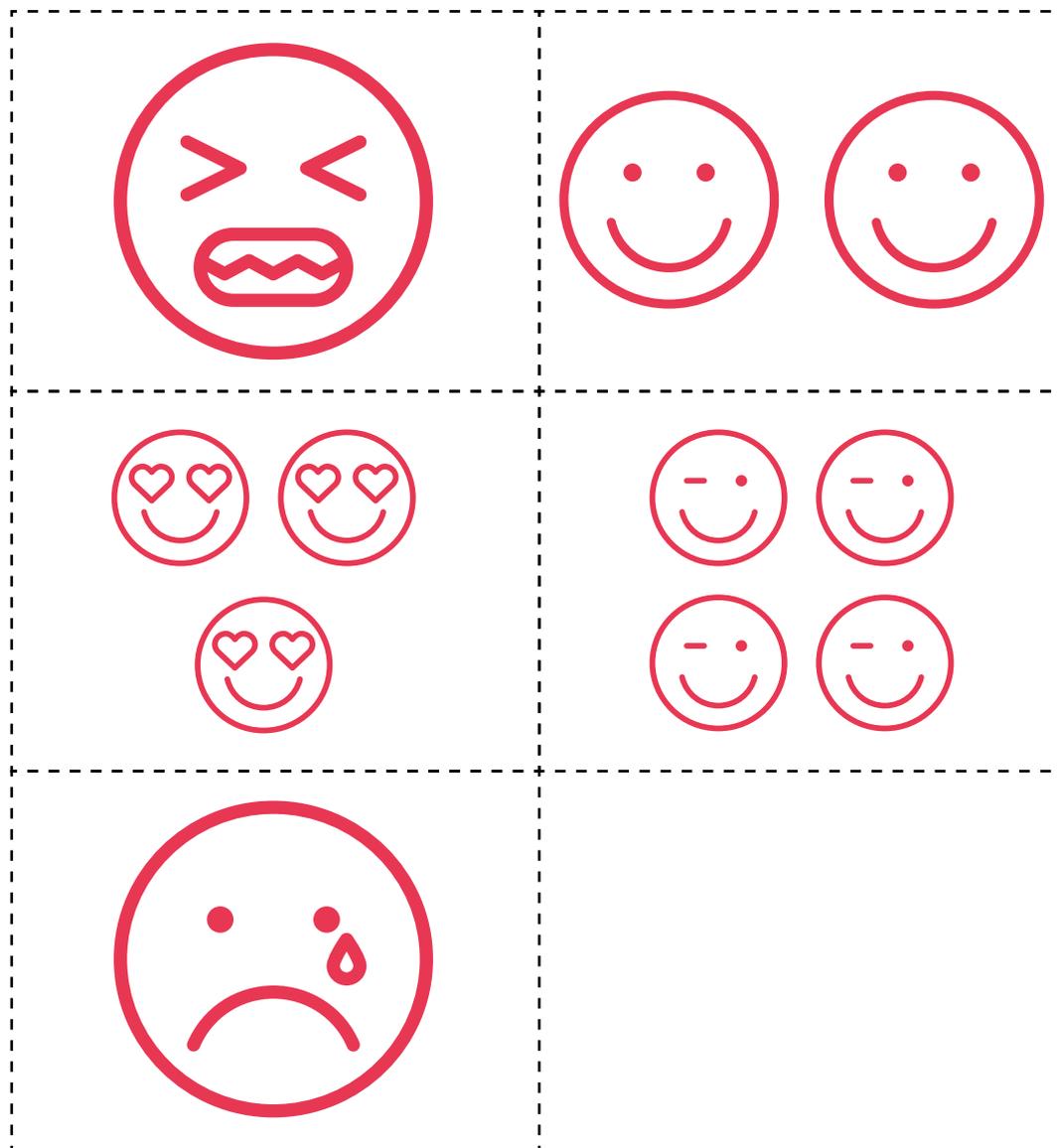
INLEEFOPDRACHT '!!!!MOKLEW'

Kaartjes te knippen op de stippellijn.

BIJLAGE 1C

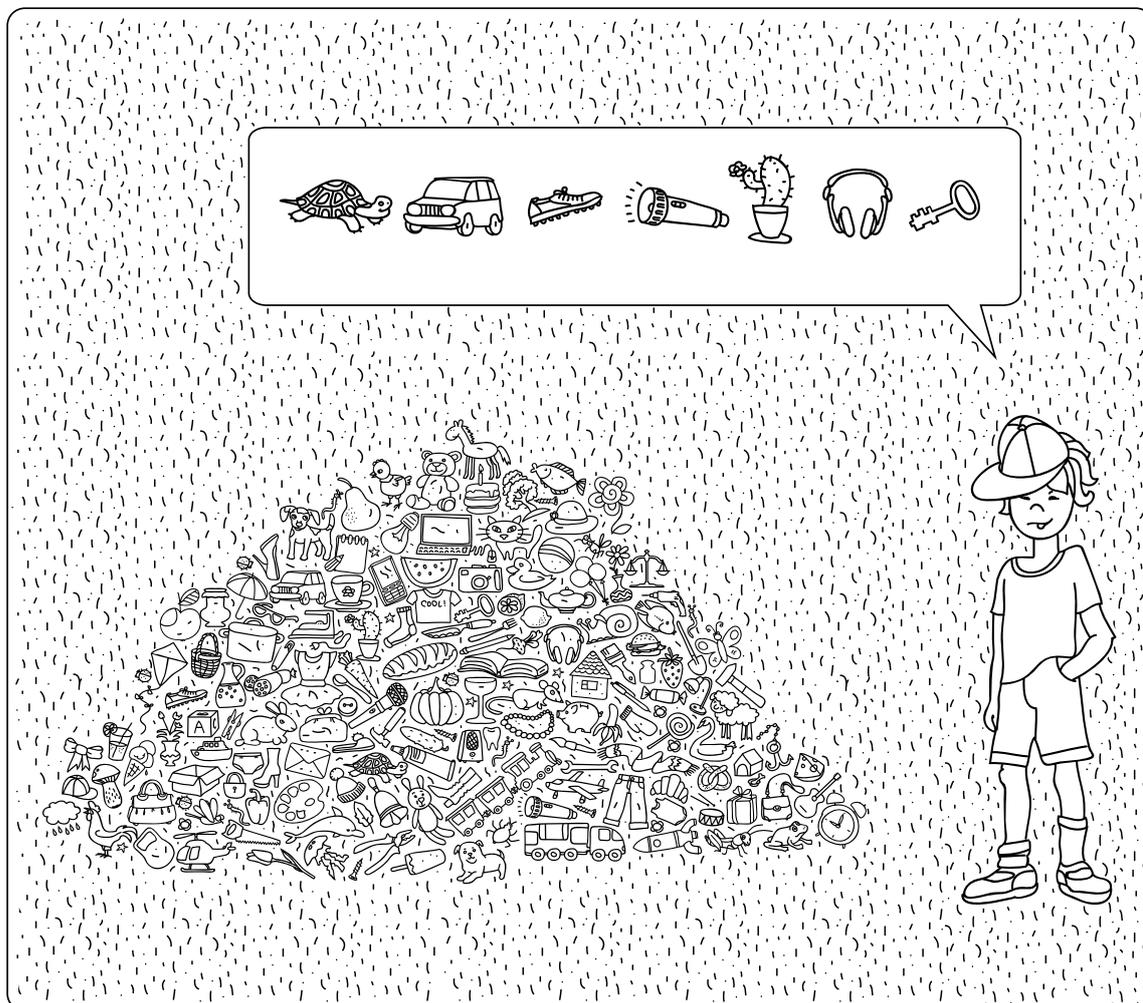
INLEEFOPDRACHT '!!!!MOKLEW'

Kaartjes te knippen op de stippellijn.

BIJLAGE 2

INLEEFOPDRACHT 'U(NIE)NO'

BIJLAGE 3

INLEEFOPDRACHT 'IK BEN TOCH DUIDELIJK, NIET?'

Zie 6 volgende pagina's.

De pagina's kunnen recto verso afgedrukt worden.

OPDRACHT 1A

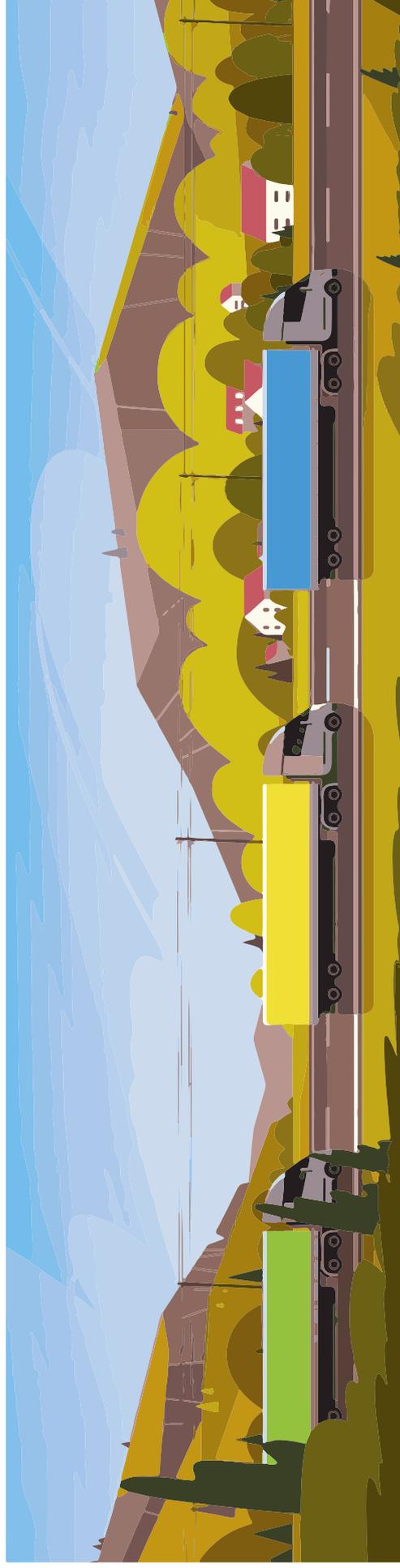
OMCIRKEL DE EERSTE VRACHTWAGEN

Werk blad per blad.
Ga pas naar de volgende pagina als je deze oefening hebt afgewerkt.

OPDRACHT 1B

OMCIRKEL DE EERSTE VRACHTWAGEN

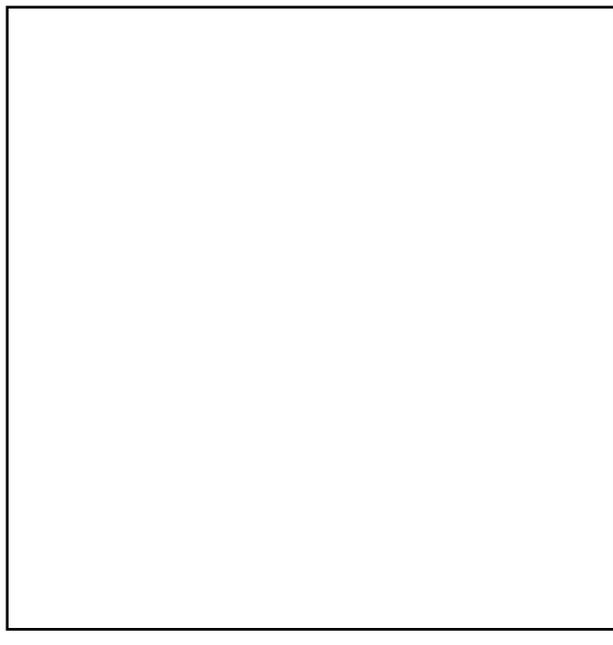
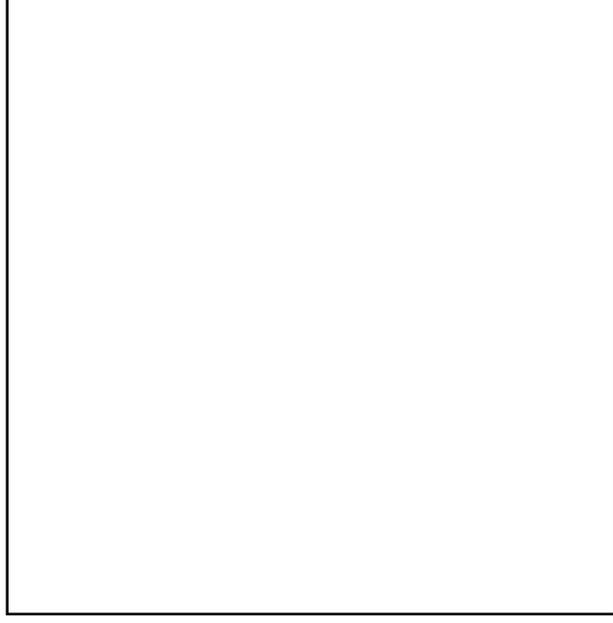
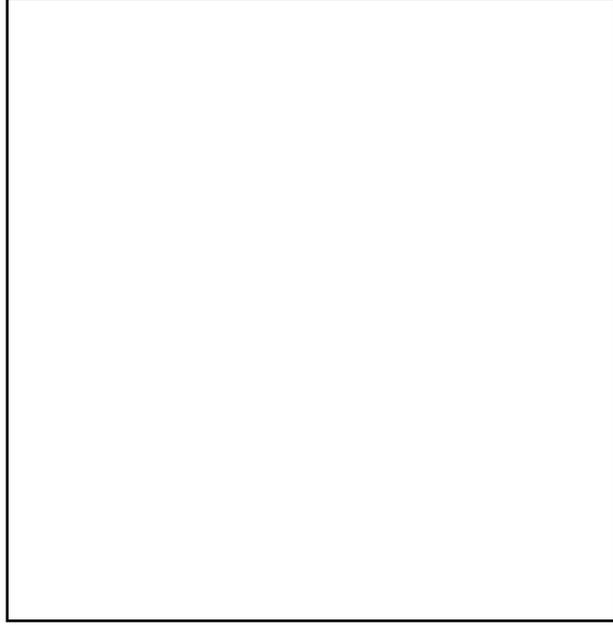

Werk blad per blad.

Ga pas naar de volgende pagina als je deze oefening hebt afgewerkt.

OPDRACHT 2A

TEKEN VOLGENDE WOORDEN: BOUWVAKKER – VRACHTWAGEN – KRAAN.

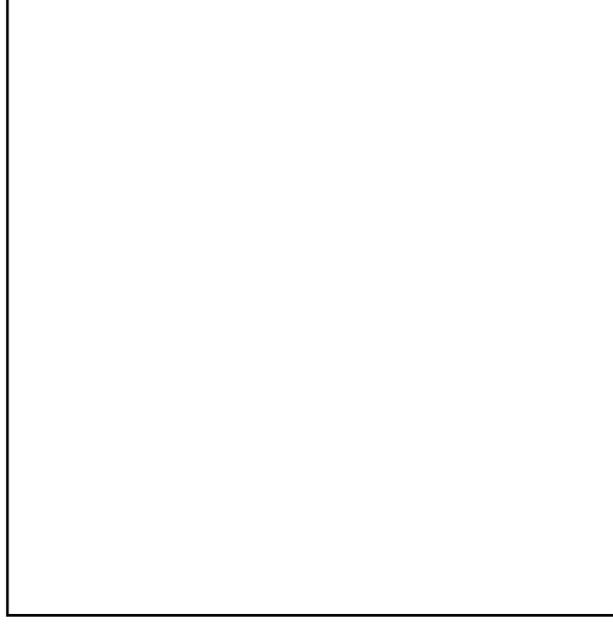
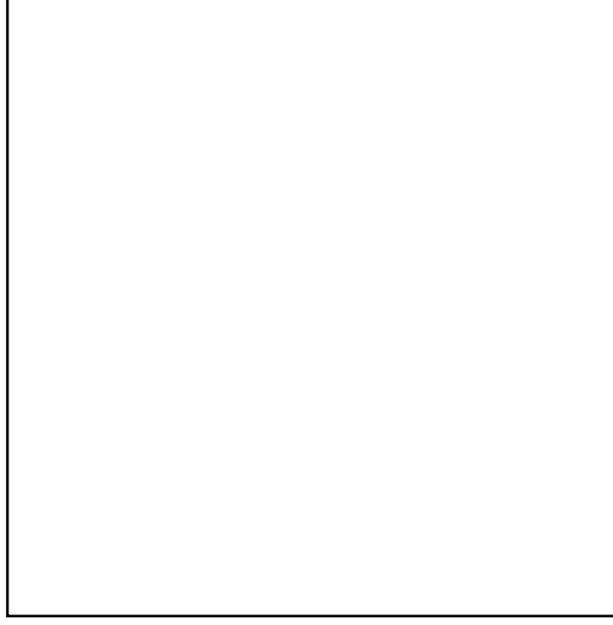
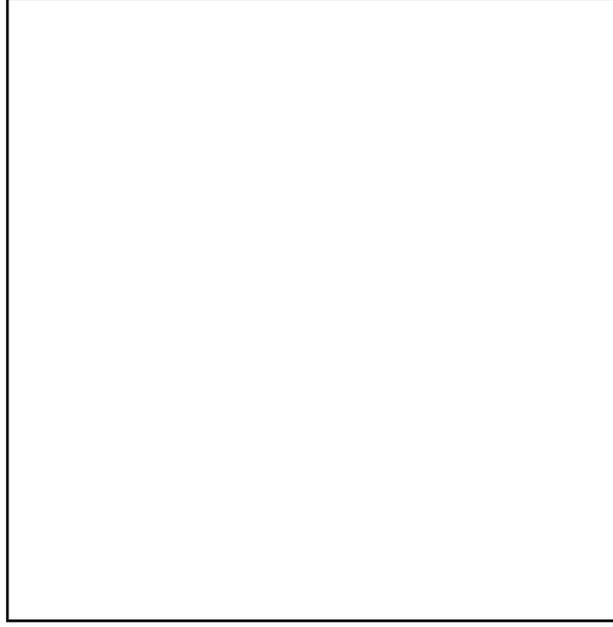

Werk blad per blad.

Ga pas naar de volgende pagina als je deze oefening hebt afgewerkt.

OPDRACHT 2B

TEKEN VOLGENDE WOORDEN: DOUCHE – WATERDRUPPEL – KRAAN.

Werk blad per blad.

Ga pas naar de volgende pagina als je deze oefening hebt afgewerkt.

OPDRACHT 3A

MAAK EEN FIGUUR MET ORIGAMI PAPIER.

- Stap 1.** Leg een vierkant blaadje voor je met een punt naar je toe.
Vouw het papier dubbel van boven naar onderen.
- Stap 2.** Vouw het papier dubbel van links naar rechts en erna terug open.
- Stap 3.** Vouw de linker en rechter punt omlaag.
- Stap 4.** Vouw de onderste punt van beide lagen naar boven.
- Stap 5.** Teken oogjes en een neus om de figuur nog echter te maken.

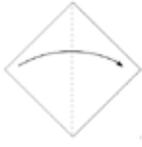
Werk blad per blad.

Ga pas naar de volgende pagina als je deze oefening hebt afgewerkt.

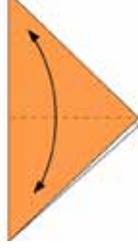
OPDRACHT 3B

MAAK EEN FIGUUR MET ORIGAMI PAPIER.

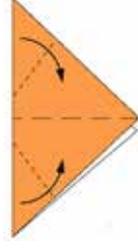
Stap 1. Leg een vierkant blaadje voor je met een punt naar je toe.
Vouw het papier dubbel van boven naar onderen.

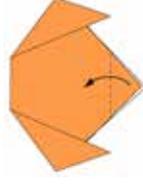
Stap 2. Vouw het papier dubbel van links naar rechts en erna terug open.

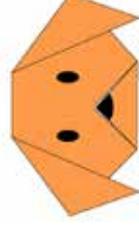
Stap 3. Vouw de linker en rechter punt omlaag.

Stap 4. Vouw de onderste punt van beide lagen naar boven.

Stap 5. Teken oogjes en een neus om de figuur nog echter te maken.

CONTACTGEGEVENS

LIGA AUTISME VLAANDEREN

www.ligaautismevlaanderen.be

0492 23 41 46

info@ligaautismevlaanderen.be

THUISBEGELEIDINGSDIENSTEN AUTISME

Voor West-Vlaanderen: vzw Victor

- www.vzwwictor.be
- 051 25 25 28
- info@vzwwictor.be

Voor Oost-Vlaanderen: Tanderuis vzw

- www.tanderuis.be
- 09 228 18 33
- outreach@thuisbegeleidingautisme.be

Voor Antwerpen en Vlaams-Brabant: Het Raster vzw

- www.hetraster.be
- 03 830 35 89
- info@hetraster.be

Voor Limburg: Limburgse Stichting Autisme

- www.lsa.be
- 011 55 99 60
- lsa@wegwijs.stijn.be

